

U KOORDINATNOM SISTEMU PROMENA

Šta dobijamo kada posmatramo Srbiju u kontekstu političkih i ekonomskih kretanja i projekcija za Centralnu i Istočnu Evropu? Na osnovu površne analize može se ustanoviti da li postoje i kolika su odstupanja od osnovnog trenda (trendova) u širem regionalnom kontekstu. Nalaz nije naročito utešan.

Rat i sankcije izdvajaju slučaj Srbije (SR Jugoslavije) kao najproblematičniji u čitavoj Istočnoj Evropi, kojoj je i bivša Jugoslavija bila vrlo atipičan pripadnik po bitnim odlikama privrednog i političkog sistema. Ipak, ne bi se moglo reći da su zbivanja u Srbiji sasvim mimo opštih regionalnih trendova. Višegodišnja recesija i pad proizvodnje su samo još dramatičniji, nezaposlenost i pad životnog standarda znatno veći, čak se i neke tendencije na političkoj sceni u izvesnoj meri poklapaju. Ako se izuzme nacionalno pitanje kao osnov dosadašnjeg političkog konsensusa i izvor krupnih razdora u narednom periodu, uočljiva je tiha rehabilitacija glavnih vrednosti socijalističke prošlosti i rastući otpor prema ortodoksnim interpretacijama liberalizma u ekonomskoj politici. Za razliku od većine ostalih istočnoevropskih zemalja, to se odigrava bez prethodne faze radikalnog (i nepovratnog) raskida sa prošlošću, nakon perioda bezrezervne i često euforične podrške tržišnim reformama, koje po razmerama, brzini i rezultatima nisu ispunile uglavnom preterana očekivanja stanovništva.

Jačanje levog političkog bloka simptomatično je u većem delu Istočne Evrope, što može dovesti do usporavanja i veće postupnosti u sprovođenju reformi, do otvaranja političkog prostora za jačanje države u ekonomskoj sferi, do jačanja socijalne zaštite i fiktivne zaposlenosti u državnom sektoru, uz odgovarajuće opterećivanje i inače preopterećene budžetske potrošnje, do trgovinskog protekcijonizma i sl. To bi sve oslabilo dosadašnja monetarna i fiskalna ograničenja, povećalo inflatorna očekivanja, oslabilo domaće valute i ugrozilo spoljnoekonomsku ravnotežu, dakle, generalno pogoršalo poslovnu klimu, smanjilo i inače ograničen interes stranog kapitala i time ugrozilo dalja strukturna prilagodavanja.¹ Ipak, mala je verovatnoća da će pokrenuti točak

ekonomskih i političkih promena u Centralnoj i Istočnoj Evropi biti vraćen unazad.

U SR Jugoslaviji nije pređena putanja stvarnog ideološkog raskida sa prošlošću, pa će verovatni reverzibilni politički procesi, koji se ne odigravaju na višem stepenu političke artikulacije, a na osnovu realnih rezultata i generalno prihvaćene cene tranzicije, najverovatnije dovesti do daljeg političkog, socijalnog i ekonomskog truljenja sistema.²

Jačanje sive ekonomije i kriminalizacija privrede, pojave generalno vezane za proces tranzicije, a posebno za rat i međunarodne sankcije, predstavljaju dodatni značajni faktor koji može delovati u pravcu autoritarnih populističkih opcija u SR Jugoslaviji. Na kratak rok, jenjavanje ratnog angažovanja i ublažavanje sankcija mogu pogodovati takvim opcijama, jer se time postiže domaća i međunarodna legitimizacija "snaga kontinuiteta", a ne snaga diskontinuiteta, modernizacije i demokratizacije društva. Tim pre, što u uslovima nacionalističke euforije i "monotematske" političke scene, ove druge nisu ni imale šansu da se konsoliduju.

Pomoć Zapada, vatrena u podršci tržišnim reformama i demokratskim promenama, a mlaka u investiranju u te promene u Istočnoj Evropi, odražava njegovu nepripremljenost na razmere i tempo zbivanja u ideološki poraženom bloku. Nerealna očekivanja i pojednostavljene predstave na Zapadu nisu bili ništa manji nego u samim žarištima promena. Trebalo je vremena da se shvati da proces promena ne teče u kontinuitetu, da je pre reč o smeni posebnih sekvenci, da se sve zemlje ne nalaze u istoj fazi promena, niti ih savlađuju istom brzinom, da je prethodno političko i ekonomsko "sazrevanje" za promene bilo različito.³

Konsekvence otrežnjenja su diferenciran pristup Istoku, davanje većeg značaja istorijskom i geopolitičkom faktoru, uz puno uvažavanje kvaliteta i odlučnosti političkih elita.⁴ Neke zemlje uspešno sprovode političke reforme uz zaostajanje u ekonomskim, druge su veoma uspešne u ekonomskim a zaostaju u političkim, treće uspevaju da paralelno, sličnim tempom, ostvaruju i jedne i druge. Zapadni analitičari daju primat političkim promenama i političkom konsensusu kao osnovnoj pretpostavci za delotvorne ekonomske reforme. Ipak, upozorava se da su šok terapije moguće samo u slučajevima gde postoji dovoljno jaka politička kohezija, konsensus i volja i odgovarajuća prijemčivost za ekonomske promene, inače su kao reakcija pre mogući

1 ECE. *Economic Survey of Europe in 1993-1994*. UN. New York and Geneva, 1994.

2 Srbija se sa Albanijom, Makedonijom, Bosnom, Moldavijom i Tadžikistanom svrstava u najbeznadežnije slučajeve bivšeg Istočnog bloka. zemlje gde pravi raskid s bivšim sistemom nije učinjen. gde promene nisu zapravo ni otpočele ili su tek inicirane (prema Brzcinski Zbignew. "The Great Transformation", *The National Interest*, Fall 1993. str. 11).

3 Ibid. str. 5-6.

4 ECE. op.cit. p. 2.

politički konflikti i ekonomski haos. Zato se prihvata mogućnost sporijih promena, uz veću intervenciju države, u uslovima gde ne postoje odgovarajuće tržišne tradicije, iskustva i socijalna kultura. Istočnoazijska iskustva smatraju se primerenim za Rusiju i Ukrajinu, ali se ne isključuju i za zemlje jugoistočne Evrope.

Ima autora koji smatraju da je fundamentalni problem sprovođenja ekonomskih reformi slabost države u postkomunističkom periodu. To se pre svega vidi na primeru Rusije (izbegavanje poreskih obaveza, kriminalizacija ekonomskih aktivnosti, regionalni separatizam, zastrašenost stranih i domaćih investitora, bekstvo od nacionalne valute),⁵ a egzemplarno potvrđuje i na slučaju SR Jugoslavije. Zato se uspostavljanje normalnih ekonomskih funkcija države vidi kao jedan od ciljeva stabilizacije i pretpostavka uspeha ekonomskih reformi.

Predene putanje se već i sada veoma razlikuju, a sasvim sigurno će i finalni rezultati. Predviđa se da su politički i ekonomski uspešne liberalne demokratije verovatan ishod samo u 5 od ukupno 27 postkomunističkih država.⁶ Zato Zapad diskretno odustaje od pre naglašavanja dogmatskih recepata u davanju saveta bivšim komunističkim zemljama u pogledu idealizacije slobodnog tržišta i eliminisanja uloge države u upravljanju privrednim razvojem. Čak i saveti u pogledu demokratskih promena se relativizuju, uzimajući u obzir specifične okolnosti i kulturnu tradiciju pojedinih zemalja, kao i dugotrajan proces koji je bio neophodan da se razvije i konsoliduje demokratija na Zapadu. Drugim rečima, Zapad će biti spreman da saraduje, pa čak i podrži i one zemlje Istočne Evrope koje barem zakorače u proces modernizacije, bez većih uslovljavanja u pogledu demokratskih promena. Naravno, ukoliko politički režimi ispolje dovoljan stepen kooperativnosti u međunarodnim relacijama.

Tako će i neka buduća Srbija biti prihvaćena kao država tržišne privrede bez mnogo demokratije, ili kao demokratska zajednica sa teškim i sporim ekonomskim reformama (što je manje verovatan dugoročniji unutrašnji ishod). Ona nema šansi da bude prihvaćena bez ikakvih ekonomskih i političkih reformi, jer time predstavlja nepremostivu barijeru na putu ekonomske i političke emancipacije čitavog regiona.

5 Sachs D. Jeffrey. "Russia's Struggle with Stabilization: Conceptual Issues and Evidence", *Annual Bank Conference on Development Economics*, The World Bank, Washington, D.C., April 28-29, 1994.

6 Brzezinski, op. cit. p. 12.